

Miljöhälsorapport 2005

Annika Hanberg

Institutet för miljömedicin, Karolinska Institutet

annika.hanberg@ki.se

Bakgrund

Regeringsuppdrag till Socialstyrelsen

Samarbetsprojekt mellan

- Socialstyrelsen
- Institutet för Miljömedicin (IMM)
- Arbets- och Miljömedicin vid Landstinget i Stockholm

Målsättning

Att ta fram bättre kunskap om miljöfaktorers betydelse för barns hälsa

- Exponering för prioriterade miljöfaktorer
- Hälsoriskerna förknippade med dessa
- Om möjligt kvantifiera riskerna

Avgränsningar

- Faktorer i "yttre" miljön
- Ej bruk av tobak, alkohol och droger
- Ej olycksfall
- Fysiska hälsan

Underlag

- Vetenskaplig litteratur
- Nationell miljöhälsoenkät (BMHE-03) med förtätningar i vissa län (AMM, SCB)
  - Barn 8 mån, 4 år och 12 år
  - 30 000 besvarade enkäter (71 %)

Frågor i enkäten

- Hälsotillstånd
- Bostaden
- Familjen
- Mammans och pappas rökvanor
- Sjukdomar och besvär
- Buller
- Lukter och dofter
- Fritid och solvanor
- Vissa matvanor

Miljöhälsorapport 2005

- 21 kapitel i rapporten
- 30 experter som författare
- Flera utomstående granskare
- www.socialstyrelsen.se

Huvudfrågor

- Exponering för miljöfaktorer i hemmet, dagis/skola, ute
- I vilken mån beror sjukdomar och besvär på miljöfaktorer?

Miljöhälsorapport 2005

Generella kapitel

- Barnens miljöhälsoenkät 2003
- Barns hälsa i dagens samhälle
- Hälsorelaterad livskvalitet
- Biologiska skillnader mellan barn och vuxna
- Exponering
- Fostrets miljö, missbildningar och sjukdomsutveckling

Hälsa

- Nervsystemet
- Hormonsystemet
- Barncancer
- Allergisjukdom och annan överkänslighet

Miljöfaktorer

- Inomhusmiljön
- Tobak
- Luftföroreningar i den yttre miljön
- Metaller
- Organiska miljöföroreningar
- Buller och höga ljudnivåer
- Joniserande strålning
- Solljus
- Elektromagnetiska fält

Barns hälsa i dagens samhälle

Carl Lindgren
KI/KS

Minskad förekomst

- Infektionssjukdomar
Ex. polio, mässling, tuberkulos, hjärnhinneinflammation
- Plötslig spädbarnsdöd
- Olycksfall/skador
- Tidig död efter förlossningen
- Undernäring/vitaminbrist
- Passiv rökning

Oförändrad förekomst

- Medfödda missbildningar
- Genetiska sjukdomstillstånd
- Barncancer – orsaker?
- Mental retardation
- Cerebral pares
- Psykoser

Ökad förekomst

- Allergiska sjukdomar
- Typ 1 diabetes
- Övervikt och fetma
- Komplexa symtombilder
- Psykosomatiska besvär
- DAMP/ADHD (?)

Sammanfattat

- Svenska barns hälsa är i ett internationellt perspektiv mycket god
- Inget talar för en ökning av missbildningar eller maligna sjukdomar som kan härledas till miljöföroreningar
- Trots den gynnsamma positionen är inte barnens hälsotillstånd odelat gott
- Nya hot mot barns hälsa kan sökas i barnens livsstil och sociala miljö

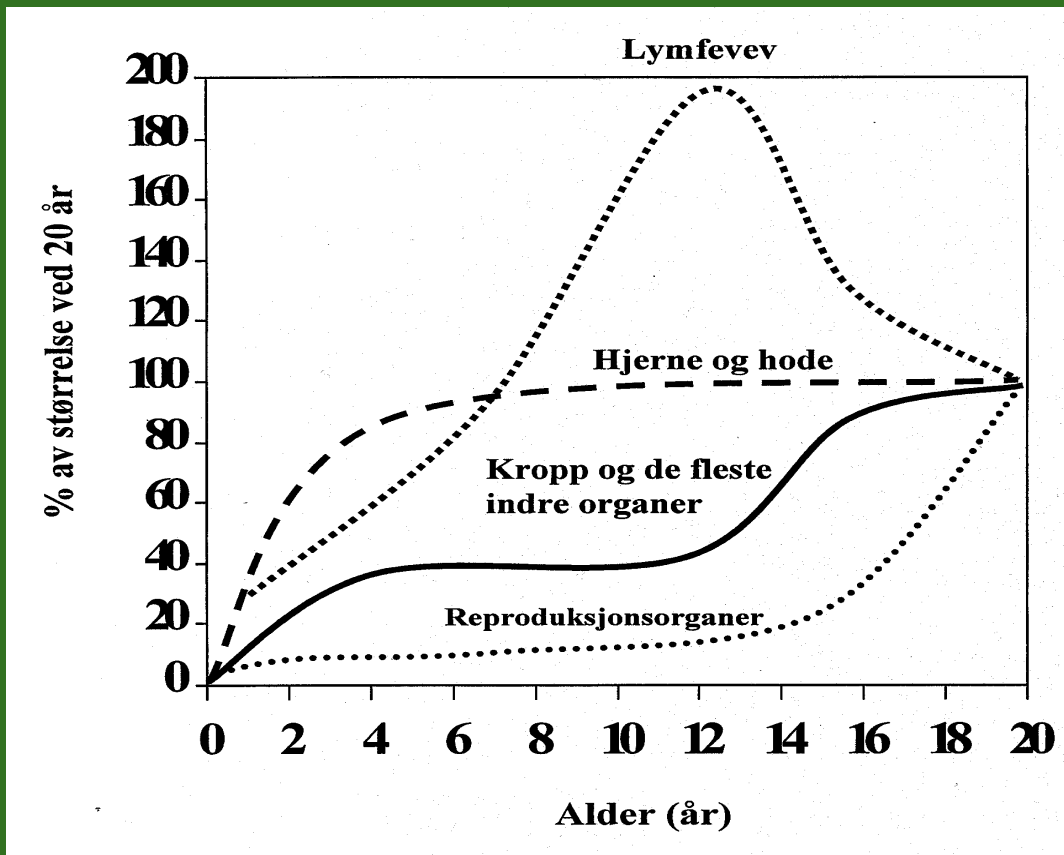
Skillnader i känslighet och exponering

Marika Berglund, Agneta Falk Filipsson
IMM resp. KemI

Foster och barn är känsligare

- Hög grad av tillväxt och utveckling under fosterstadiet och efter födelsen
- Omogen metabolism (absorption, distribution, transformation, elimination)
- Omogna enzymssystem
- Särskilt känsliga organ- och metabolismsystem
  - De som utvecklas och mognar sent och under lång tid
  - Ex. CNS, endokrina, reproduktion och immunsystem

Känsliga organ

Tillväxt efter födelsen

Exponering

Vi tillförs miljöföroreningar bl a genom den mat vi äter, det vatten vi dricker och den luft vi andas

Jämfört med en vuxen konsumerar en

1-åring/kg:

- 2 ggr så mycket luft
- 3 ggr så mycket vatten
- 6 ggr så mycket mat
- Högre ämnesomsättning

Exponering, forts.

- Hand-till-mun beteende
  - Intag av jord och damm, ämnen i föremål
- Vistas närmare marken
- Har lång tid kvar att leva
- Är beroende av att vuxna skyddar mot skadlig exponering

Kemikalier – hormon- och nervsystemen

Annika Hanberg,
Sandra Ceccatelli,
Carolina Johansson,
Katarina Victorin,
Marika Berglund,
Agneta Åkesson,
Marie Vahter
IMM

Vilka ämnen?

- Dioxin, PCB
- Bromerade flamskyddsmedel
- Ftalater
- Alkylfenoler
- Akrylamid
- Kvicksilver
- Kadmium
- Arsenik
- Koppar
- Bly

Vilka hälsoeffekter?

- Hjärnans tidiga utveckling
  - Inläring, IQ, motorik, beteende
- Hormonstörning
  - Fertilitet, missbildningar, cancer
- Njurskador
- Benskörhet
- Cancer

Nervsystemet

- Utvecklingen av hjärnan fortsätter efter födelsen
- Exponering under fosterstadiet och barnåren kan påverka utvecklingen av nervsystemet
- Vissa utvecklingsstörningar verkar öka och utgör ett folkhälsoproblem
- Orsakerna komplexa och dåligt utredda - genetiska, miljö- och livsstilsfaktorer

Nervsystemet

- Störningar (motoriska, mental retardation, Inlärningssvårigheter, hyperaktivitet, impulsivitet, bristande uppmärksamhet
- Mildras ofta med tiden
- Hyperaktivitetssyndrom med uppmärksamhetsstörning (3-6%)
- Effekter på människa vid hög exponering:
  - Bly, kvicksilver, PCB, alkohol
- Ämnen som påverkar sköldkörtelhormon?
  - Vissa PCB, bromerade flamskyddsmedel
- Låg exponering?
- Svårt att studera!

Hormonsystemet

- Komplext system av olika hormoner som styr utveckling och funktioner
- Hormonstörande miljöföroreningar
  - Östrogena ämnen
    - DDT, vissa PCB, alkylfenoler, ftalater, kadmium
  - Antiöstrogena ämnen
    - Dioxiner, dioxin-lik PCB
  - Antiandrogena ämnen
    - DDE, vinclozolin
- Ämnen ger effekter hos djur
- Misstänks bidra till olika sjukdomar och utvecklingsstörningar

Foster och barn

- Känsligt för påverkan
- Ej fullständigt skyddat
- Permanenta effekter som visar sig senare i livet

- Riskbedömningar av dessa ämnen beaktar oftast barns speciella utsatthet (hög känslighet o hög exponering)

Fisk

- Dioxin, PCB – Strömming o vildfångad lax – Östersjön mm
- Kvicksilver - Insjöfisk, stora havsfiskar
- **Kostråd:**
  - Gravida och ammande kvinnor
  - Även för barn, speciellt flickor
- Intag av **insjöfisk** ≥ 1 gång/vecka:
  - 3% av barn, 1% av kvinnor
- Intag av **strömming** ≥ 1 gång/månad:
  - 5% av barn, 3% av kvinnor
- Välutbildade kvinnor har bättre kunskap om kostråden

FISK ÄR NYTTIGT!!

Amning

- Dioxin, PCB, bromerade flamskyddsmedel i modersmjölken!
- Ammade barn högst exponerade!
- **Fördelarna överväger!**

- Modersmjölksersättning: andra kemikalier t.ex. arsenik (från dricksvattnet), kadmium (från soja) och plastkemikalier från flaskor!

Amning

- WHO har satt som mål att 80 procent av barnen skall ammas helt vid 4 månaders ålder.
- BMHE 03:
  - *vid 4 månaders ålder ammades 72 procent helt och 84 procent delvis*
  - *Vid 6 månaders ålder ammades 74 procent av barnen helt eller delvis.*
- Amning är invers korrelerad till utbildning och rökning

Små marginaler – stor osäkerhet!

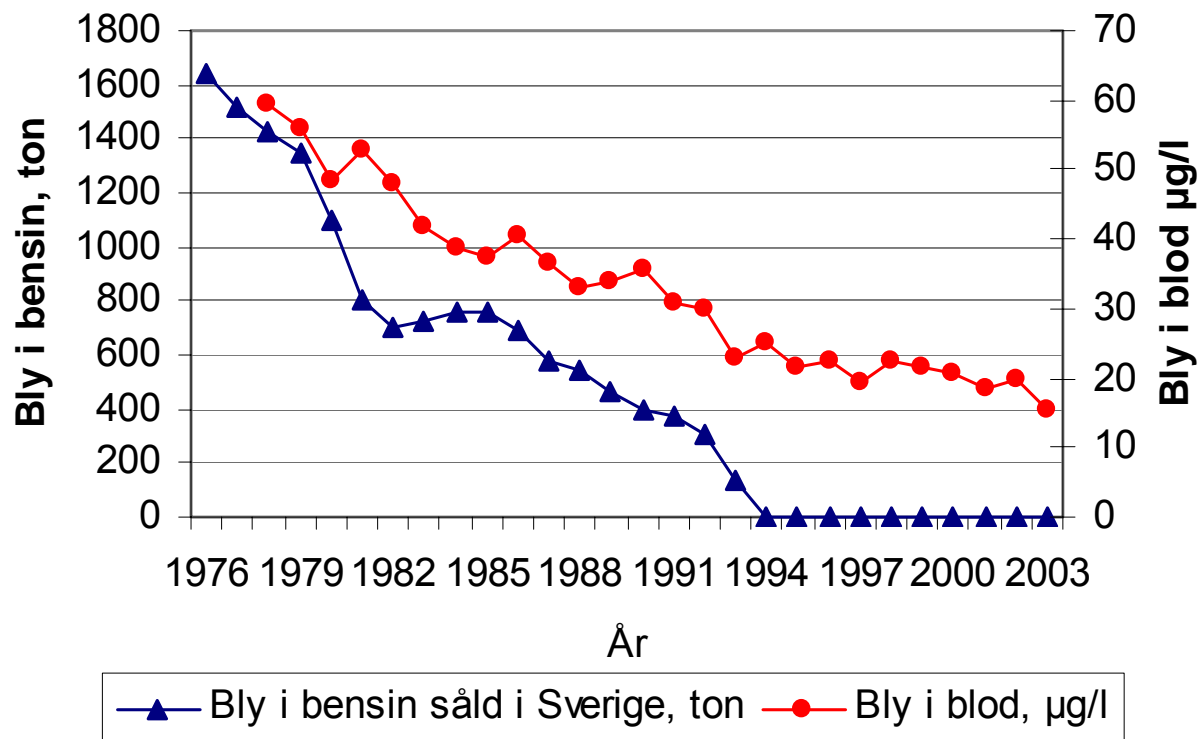
- Små marginaler mellan exponering och risknivåer
  - Dioxin, PCB, kvicksilver, kadmium, bly

- Stor osäkerhet om exponering och/eller risknivåer
  - Bromerade flamskyddsmedel, ftalater, alkylfenoler, akrylamid, arsenik, koppar

Miljömålet – Giftfri miljö

- Dioxin, PCB, kvicksilver och kadmium - gamla synder
- Viktigt att följa tidstrender
- Förbättra riskbedömningar

- Lång tid innan intentionerna med Giftfri miljö kan uppfyllas!

- Positiva exempel!

Bly i blod hos barn i relation till bly i bensin

Allergi och överkänslighet Inomhusmiljö

Magnus Wickman, Gunnel Emenius, AMM
Maria Böhme, Carola Lidén, Lennart S Nilsson, Lennart Bråbeck, Nils Åberg

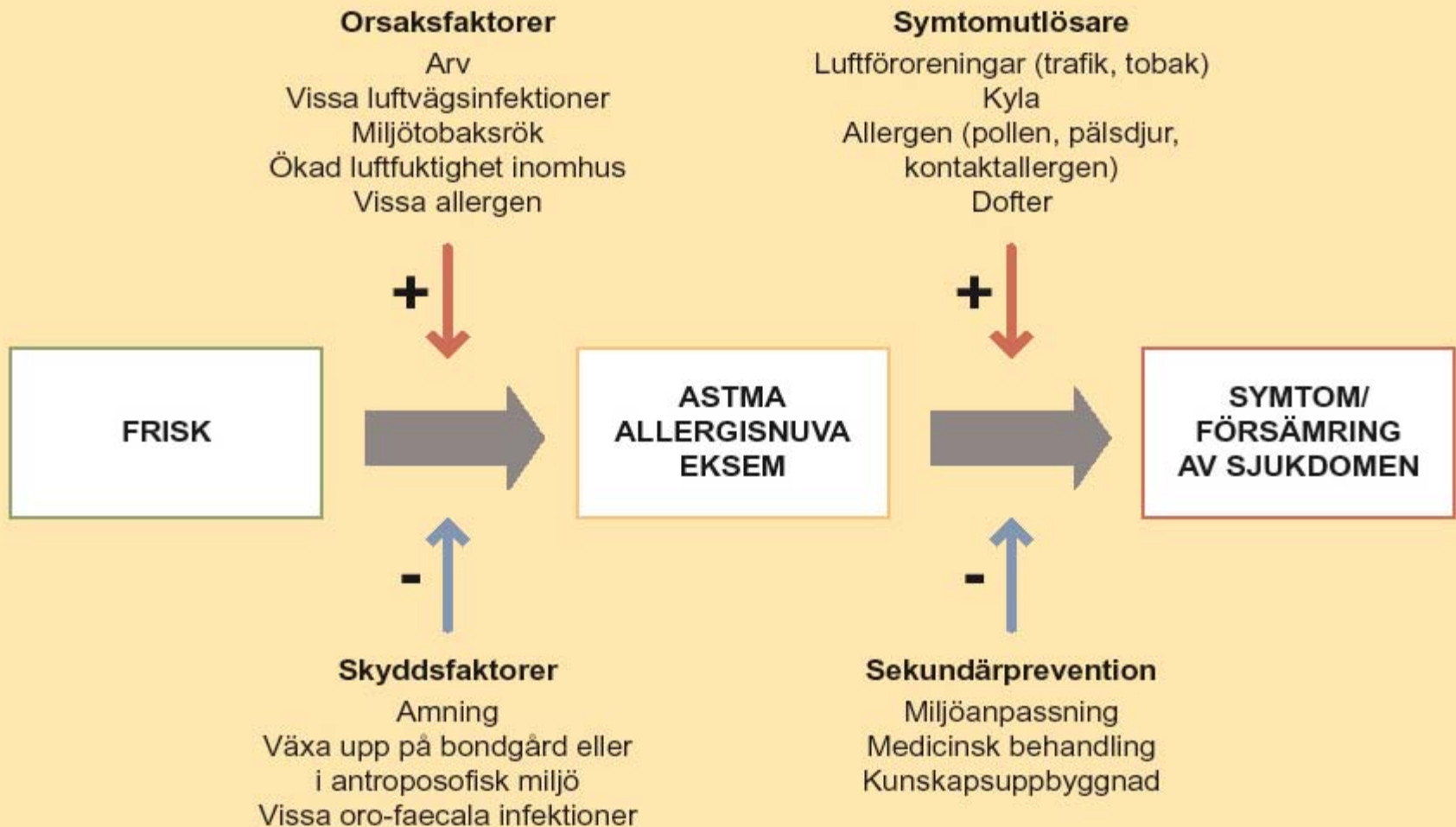

Förekomst av allergisjukdom bland 4- och 12-åriga barn

Miljöfaktorer och besvär av exponering

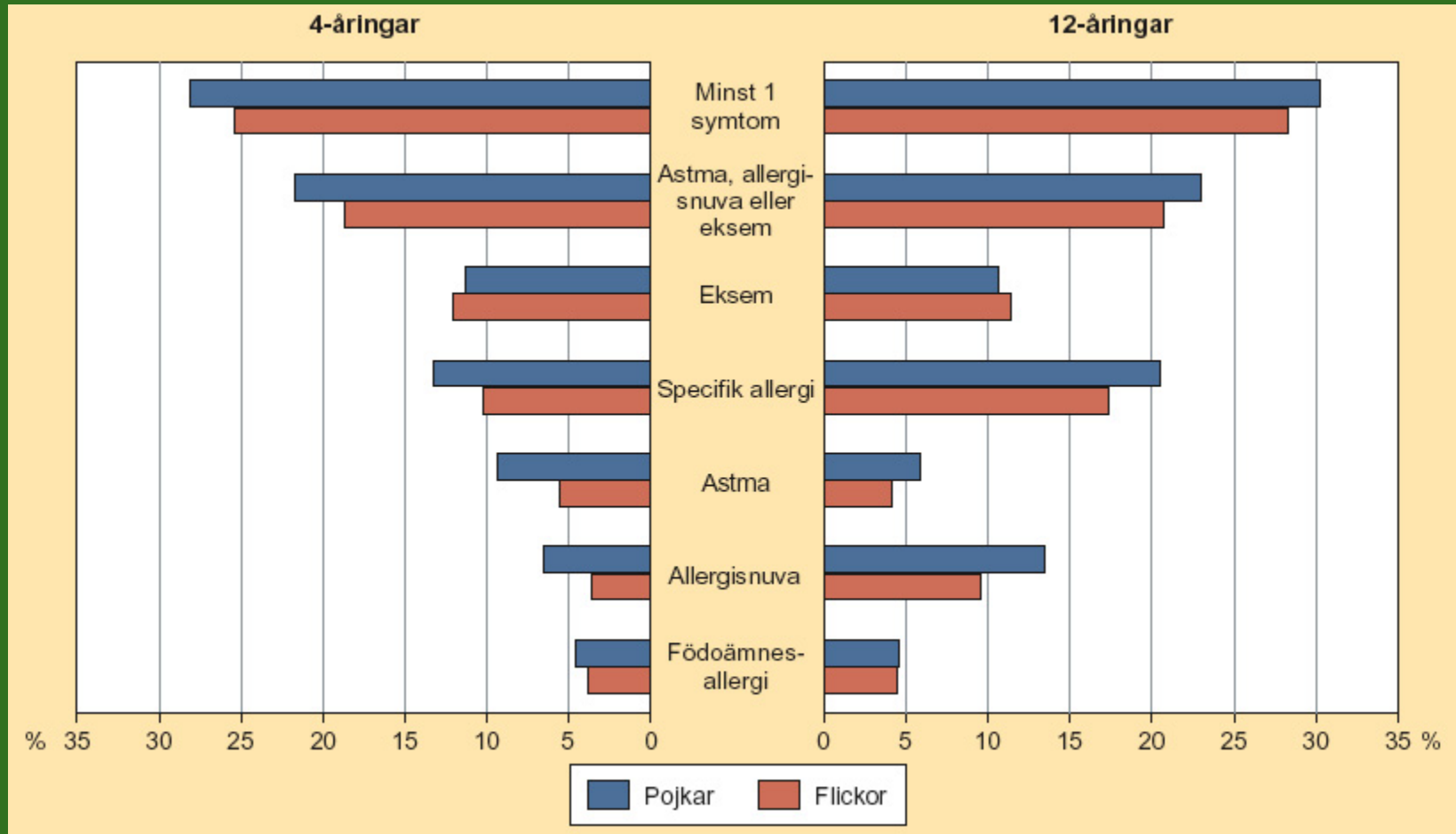
Från frisk till sjuk

MHR 2005

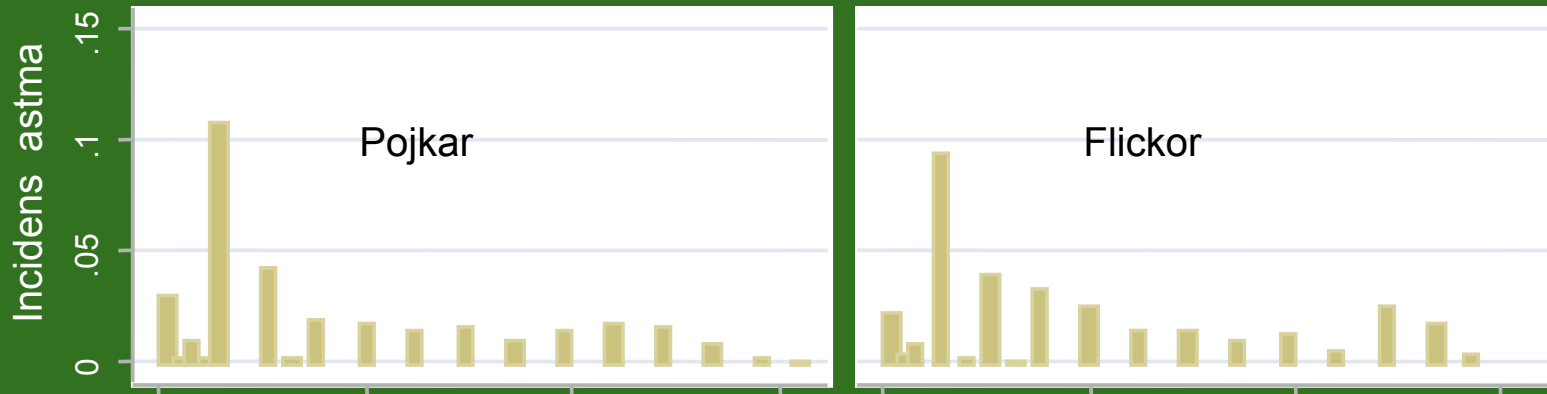

Andel av 4- och 12-åriga barn med pågående allergisjukdom

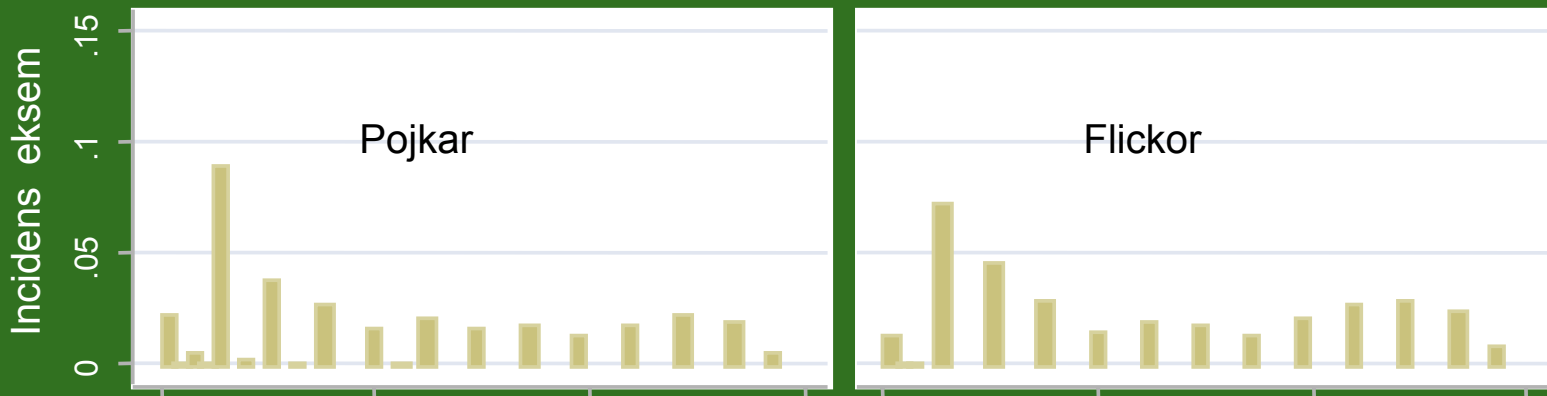

Debut i relation till ålder och astma/eksem

Astma

Eksem

År

2

4

8

12

2

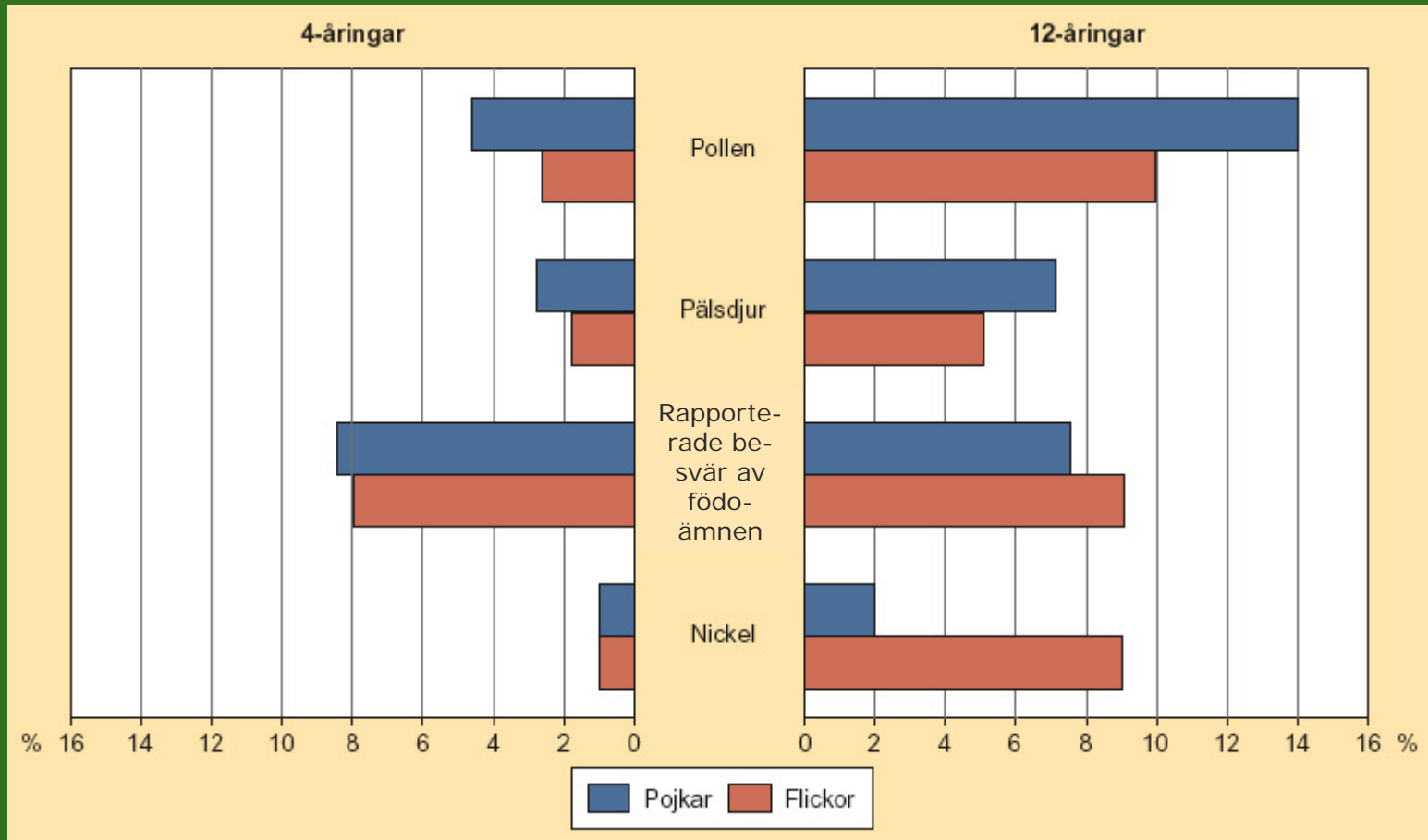
4

8

12

Mindre besvär vid exponering för pälsdjur än väntat, men mer för nickel

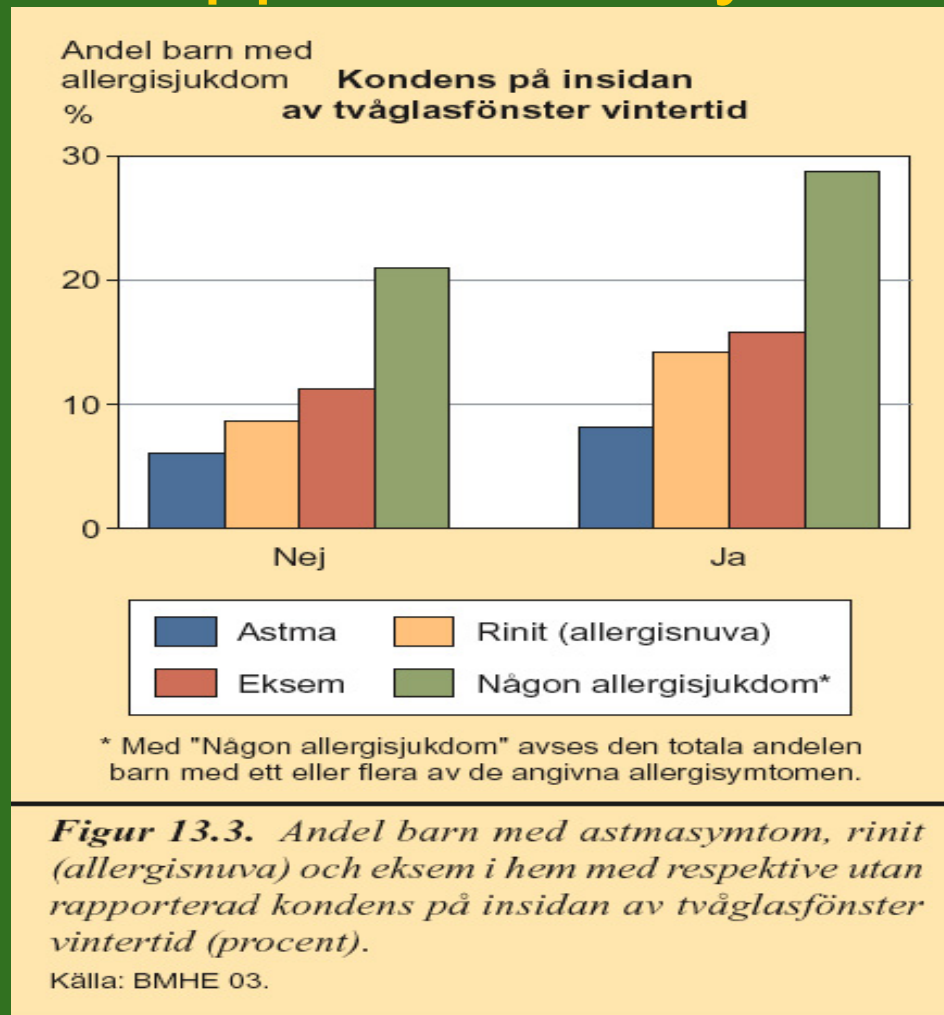

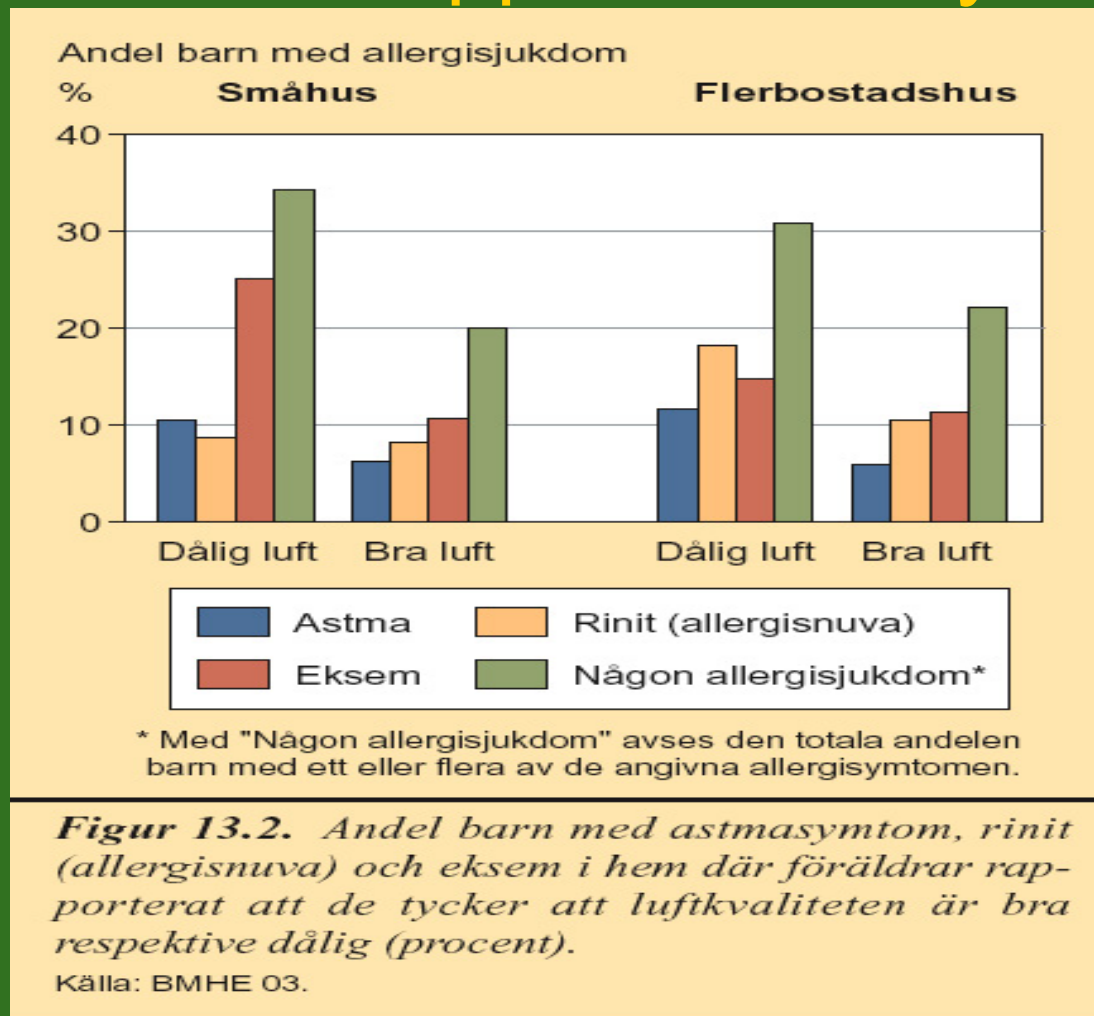
Fukt, luftkvalitet och rökning

- Mer än 300 000 barn upp till 14 år (19%) bor i bostäder med rapporterade fukt/mögelproblem
- Luftkvalitet upplevs som dålig/mkt dålig - 15% i flerbostadshus, 2% i småhus
- Mer än 1000 barn årligen i åldrarna upp till 4 år får astmasymtom pga av fukt/mögel
- Mer än 500 fall av småbarnsastma per år kan tillskrivas föräldrars rökning

Kondens/ rapporterade symtom

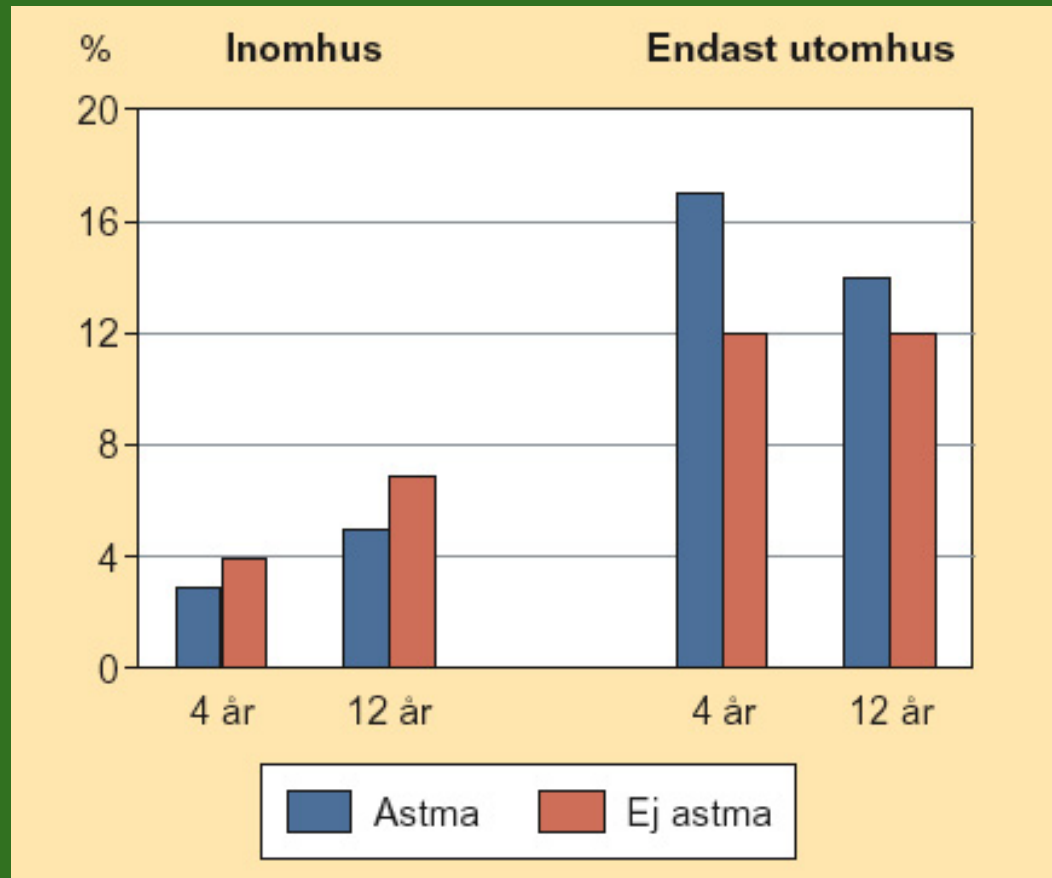

Luftkvalitet/ rapporterade symtom

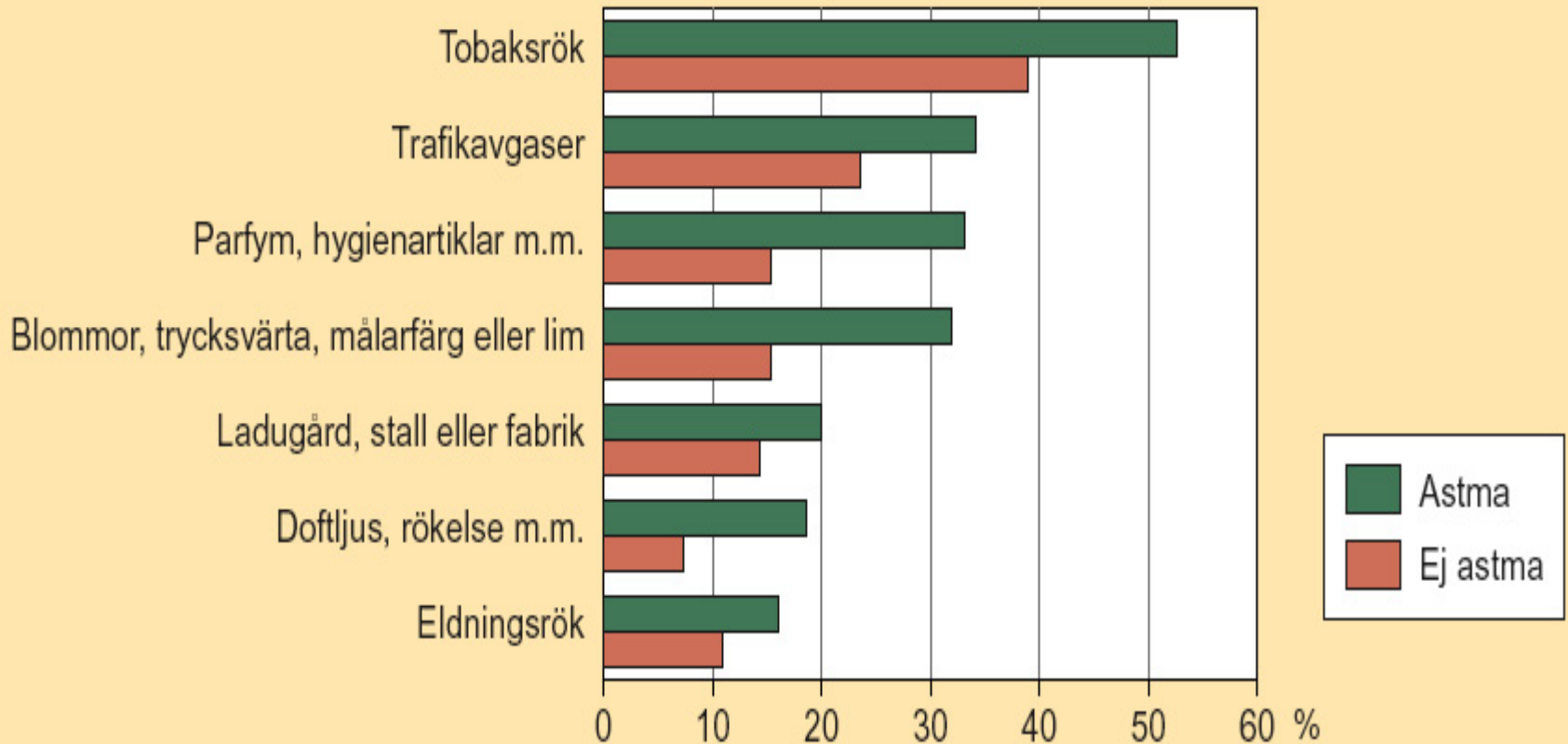

Få föräldrar röker inomhus på sina barn, men ändå . . .

Barn upplever dofter som obehagligt - MHR 2005

exponeringar för dofter senaste månaden (12 år)

- Drygt vart fjärde barn har någon pågående allergisjukdom
- Vanligast:
  - bland små: fö-allergi, eksem, förkylningsutlöst astma
  - bland större: allergisnuva, astma och kontakteksem
- Barn med astma exponeras i hemmet, på väg till dagis/skola och på dagis/i skolan för allergen, föroreningar och dofter som underhåller, men som i värsta fall kan försämra sjukdomen

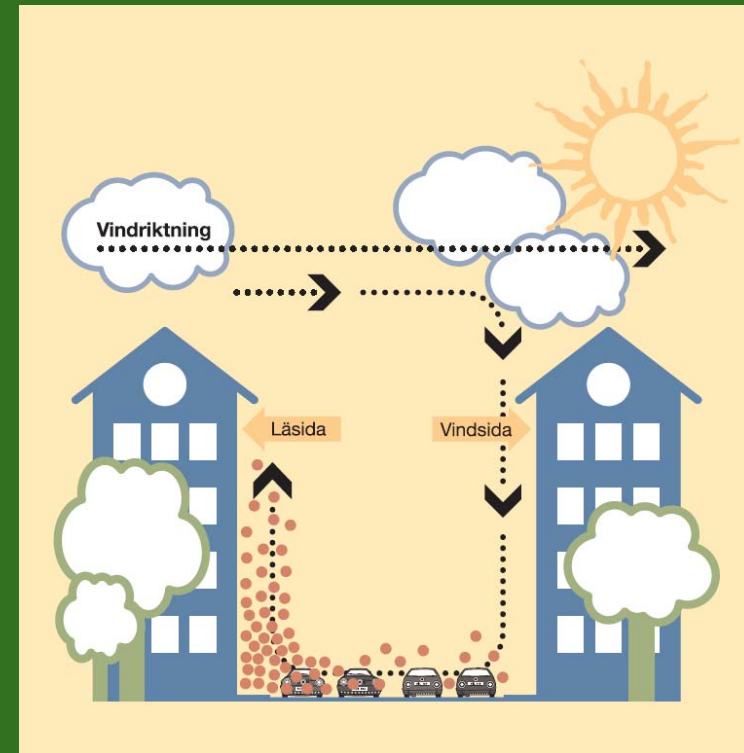
Luftföroreningar i den yttre miljön

Tom Bellander
Emma Nordling

Arbets- och miljömedicin
Stockholms läns landsting

Barns exponering

- Barnfamiljer bor nära trafik
- Barn vistas mycket i trafikmiljöer
- Ingen stor nackdel att vara kort
- Barn troligen exponerade ungefär som vuxna, möjligen något mer

Barnfamiljer bor ofta vid trafikerade gator

Vart tionde barns sovrum mot en trafikerad gata

Tabell 15.1. Andelen barn och vuxna som bor i en bostad med fönster mot trafikerad gata uppdelat på tätortsgrad (procent).

Fönster mot trafikerad gata	Andel barn: 8 mån., 4 år, 12 år				Andel vuxna: 19–80 år		
	Storstad	Mellanstora städer	Övriga landet	Totalt	Storstad	Mellanstora städer och övr. landet	Totalt
Något fönster	21	21	24	22	16	16	16
Sovrumsfönster	10	8	8	9	9	8	8
Alla fönster	1	1	1	1	5	3	4

Källa: Siffrorna för barn har hämtats från BMHE 03 och siffrorna för vuxna har hämtats från den nationella miljöhälsoenkäten, NMHE 99.

Barn vistas mycket i trafikmiljöer (BMHE 03)

- 40% färdas minst 5 km per vardag
- Äldre barn färdas mer än yngre
  - 19% av 12-åringar minst 16 km
- Kortare sträckor i storstäderna, längre i övriga landet

Är barn mer känsliga?

- Barn andas in mer luft per kilo kroppsvikt
- Barn är inte ”små vuxna”
  - Avgiftningssystemen utvecklas
  - Luftvägarna utvecklas
- Vissa sjukdomar mer vanliga hos barn

Hälsoeffekter

- Allergisnuva och astmabesvär något vanligare bland barn i storstad med sovrumsfönster mot trafikerad gata (BMHE 03)

Barns buller och hälsa

Birgitta Berglund, Thomas Lindvall, Mats E Nilsson

IMM

Känsliga grupper

- Barn och ungdomar
- Hörselskadade barn
- Hyperaktiva barn
- Musikutövande barn
- Språklärande barn
- För tidigt födda barn

Främsta källor

- Musik- och spelanordningar
- Diskotek, vissa konserter
- Vissa leksaker
- Trafik
- Lek och støj i daghem och skolor

Antal exponerade

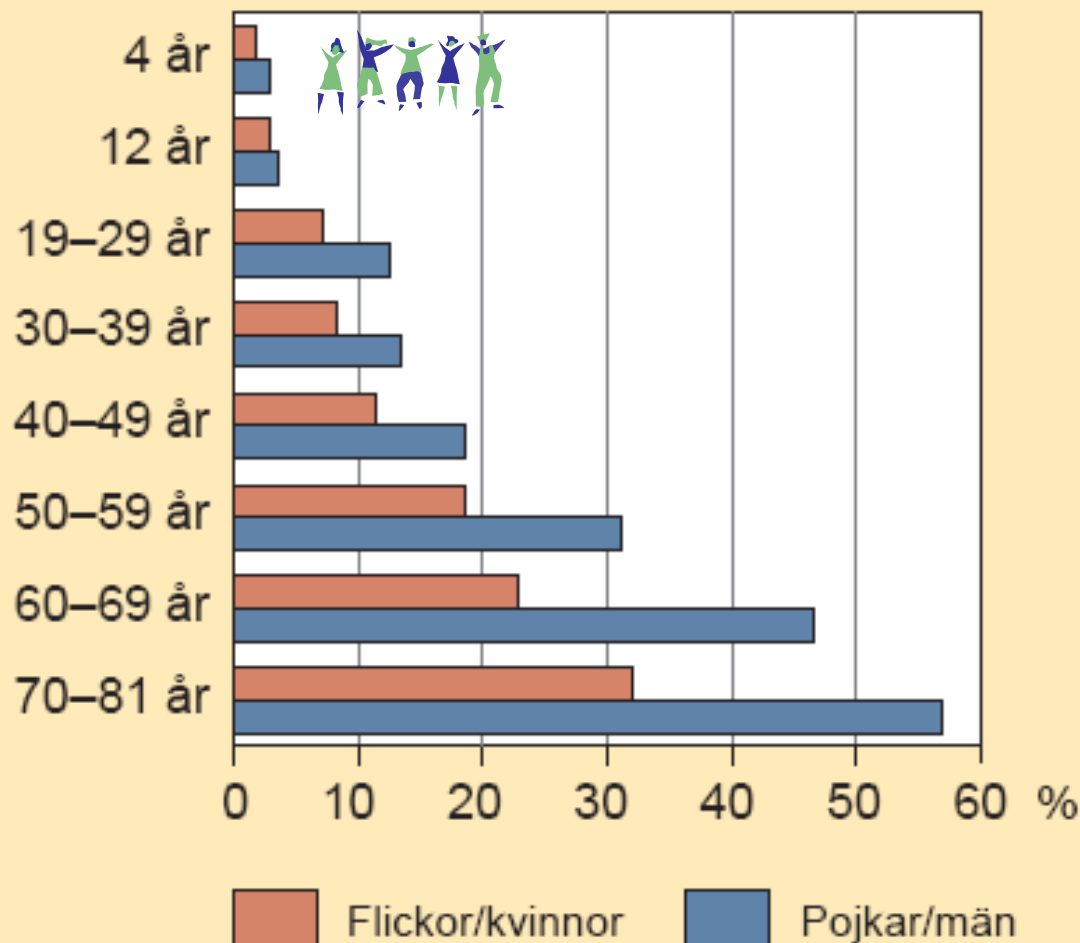
- 1 % (ca 20 000 barn 1–14 år) lyssnar på **stark musik** i hörlurar så gott som dagligen
- 25 % (ca 390 000 barn 0–14 år) bor i **trafikbuller**utsatt lägenhet
- 10 % (ca 162 000 barn 0–14 år) sover i **trafikbuller**utsatt rum

Viktiga hälsoeffekter

- Försämrad hörsel
- Öronsusningar (tinnitus)
- Sömnstörningar
- Försämrad inlärning
- Försämrad förmåga att uppfatta och förstå tal och främmande språk

Nedsatt hörsel
är könsbunden
redan hos små
barn

Figur 18.4. Rapporterad nedsatt hörsel i olika åldersklasser (procent).

Källa: NMHE 99 (19–81 år) (15); BMHE 03 (4 och 12 år)

Besvär av tinnitus m.m.

Tabell 18.2. Rapporterade besvär av tinnitus m.m. hos barn 4 och 12 år gamla (procent).

Rapporterade besvär	4 år flickor	4 år pojkar	12 år flickor	12 år pojkar
Ringer, piper, tjuder eller susar i öronen efter stark musik	< 1	1	20	24
Öronsus (tinnitus) de senaste 3 månaderna	1	1	*	*
Hör ibland sämre efter stark musik	*	*	11	15
Alltid öronsus	*	*	1	1
Ofta öronsus	*	*	2	3
Sällan öronsus	*	*	30	32
Aldrig öronsus	*	*	67	64

* Frågan ställdes inte.

Källa: BMHE 03.

Beräknat antal drabbade

Obehag:

- 24 % av 12-åringarna (ca 230 000 skolbarn 7–14 år) anger obehag av ljud i eller nära skola/fritidshem
- 4 % av 12-åringarna (ca 35 000 skolbarn 7–14 år) känner obehag av trafikbuller i eller nära hemmet

Beräknat antal drabbade

Sömnsvårigheter:

- Ca 3 % av 12-åringarna (ca 25 000 skolbarn 7–14 år) har svårt att somna flera gånger i veckan på grund av buller
- Ca 1 % av 12-åringarna (ca 13 000 skolbarn 7–14 år) vaknar på natten flera gånger i veckan på grund av buller

Tabell 18.1. Andel personer av befolkningen med besvär eller obehag av olika ljud (minst en gång per vecka i eller i närheten av bostaden/hemmet). Jämförelse mellan enkäter år 1999 och 2003 för respektive ljudtyp (avrundade hela procenttal).

Typ av ljud	1999	2003	
	Vuxna	Föräldrar	Barn 12 år
Vägtrafikbuller	9	7	3
Ljud från grannar	9	6	2
Flygbuller	3	2	1
Fläktbuller i fastigheten	3	3	1
Tågbuller	3	2	1
Buller från industrier	1	1	0

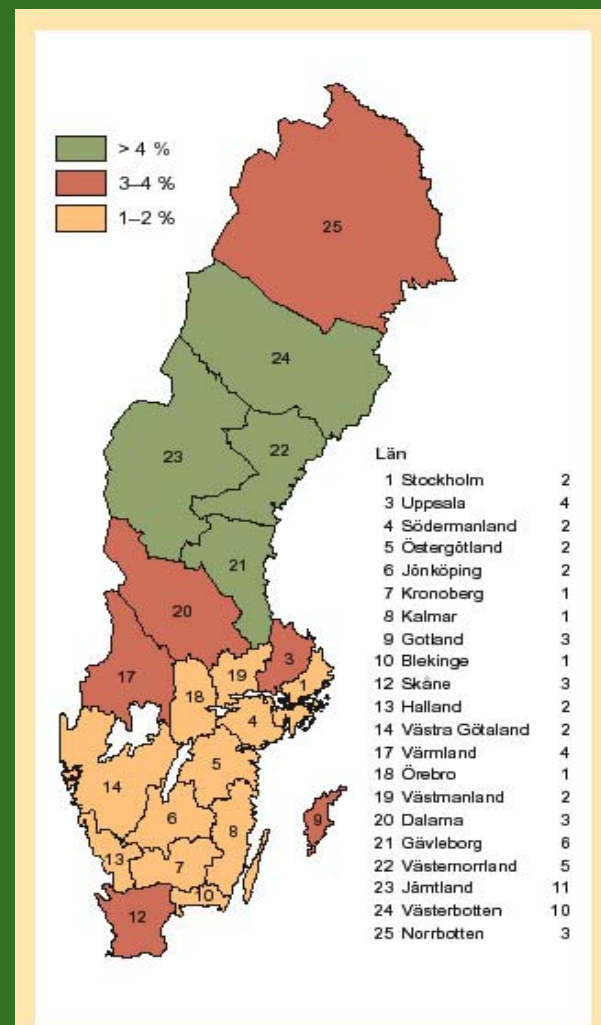
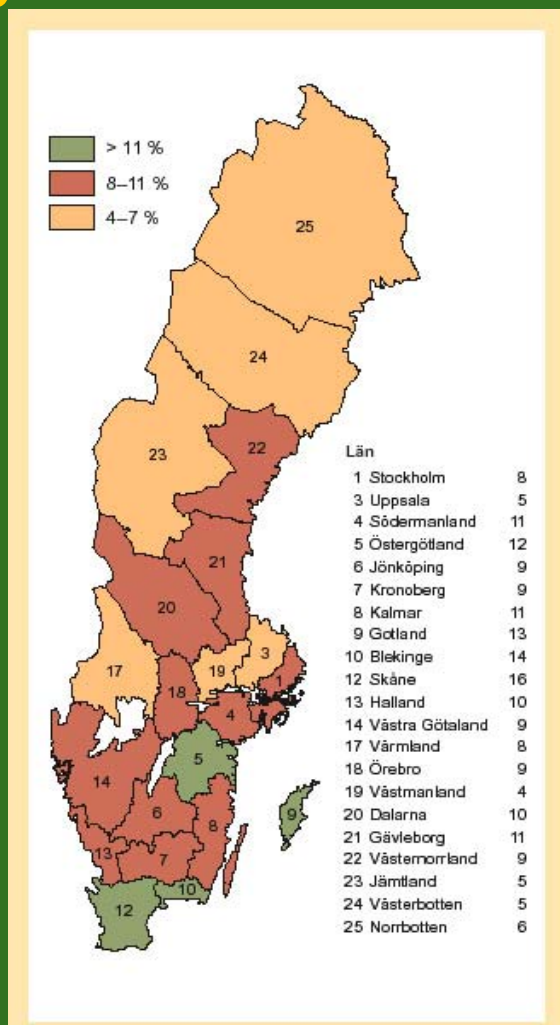
Källa: NMHE 99 (15) och BMHE 03.

Tobak och radon

Göran Pershagen, Maria-Pia Hergens, Tobias Alfvén
IMM

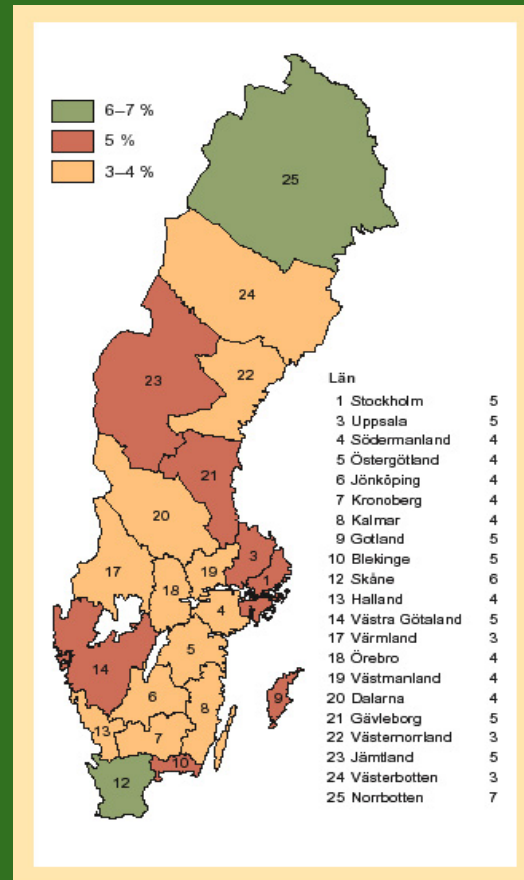
Andel kvinnor som röker/snusar under graviditeten

MHR 2005

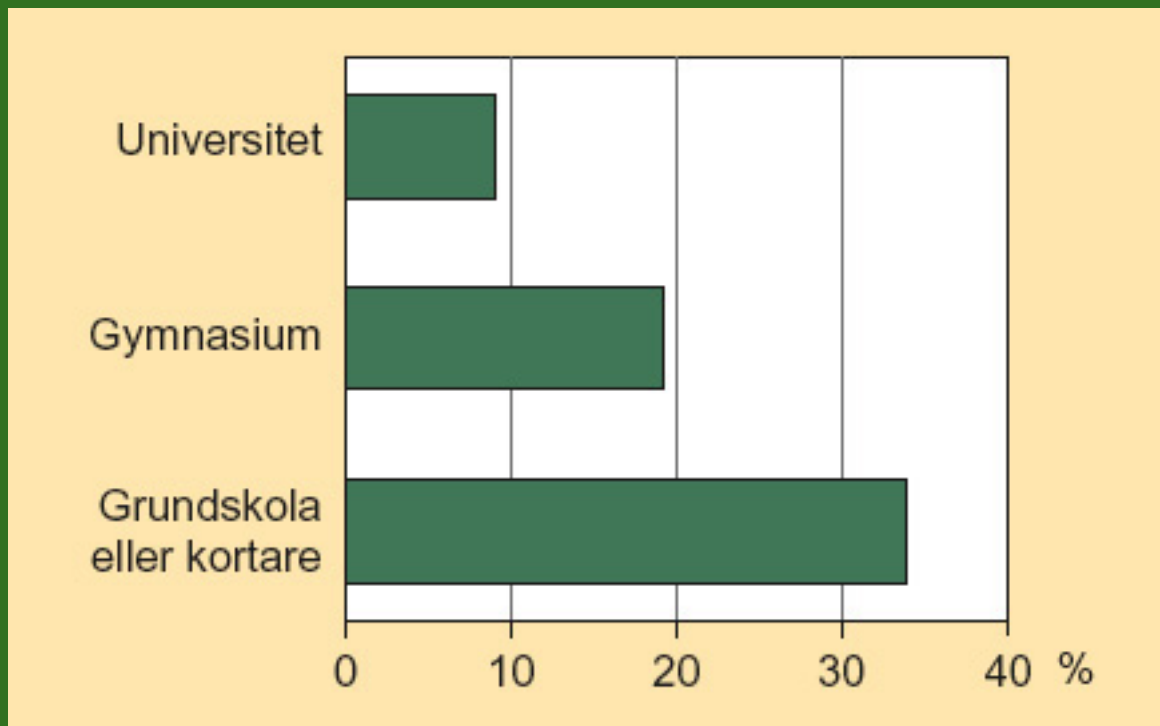

Andel barn som bor tillsammans med förälder eller annan person som röker dagligen inomhus

Andel barn med rökande föräldrar i förhållande till utbildningsnivå

Passiv rökning

15% av alla barn har någon förälder som röker dagligen

orsakar

Drygt 500 fall årligen av upprepade öroninflammationer hos barn upp till 2 år

Drygt 500 fall årligen av småbarnsastma hos barn upp till 4 år

Enstaka fall av plötslig spädbarnsdöd årligen

Radon i bostaden

Ca 200 000 barn beräknas bo i hus med radonhalter överstigande 200 Bq/m³

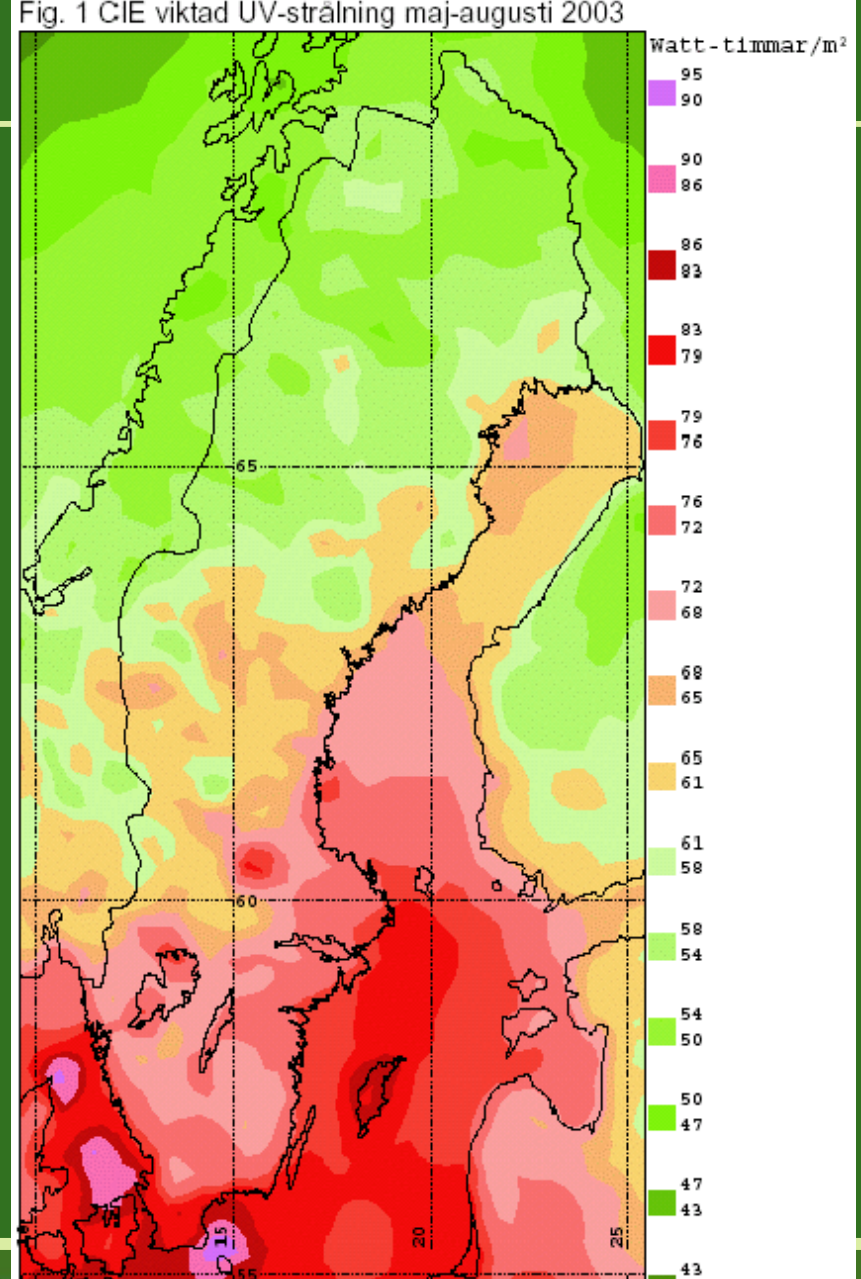
Ökad risk även vid 100 Bq/m³

Radon i bostäder orsakar ca 400 lungcancerfall årligen men det är osäkert hur radonexponering i barndomen påverkar risken att senare utveckla lungcancer

Solljus, elektromagnetiska fält

Ylva Rodvall, Maria Feychting
AMM resp. IMM

Ultraviolett (UV) strålning i Sverige

Negativa hälsoeffekter

- IARC, har klassat UV-strålning som cancerframkallande.
- Beräknas orsaka 80-90% av all hudcancer
- Hudcancer mycket ovanligt hos barn, under 2002 inträffade 4 fall

Solskydd

- Hög medvetenhet om att barn bör skyddas mot stark sol i Sverige:
  - 84% av 4-åringarna skyddades ofta med någon form av åtgärd, endast 3% skyddades aldrig
  - 57% av 12-åringarna skyddades ofta, 8% aldrig
- Ännu högre medvetenhet vid utlandsresa:
  - 92% av 4-åringarna skyddades
  - 84% av 12-åringarna

Förebyggande arbete behövs

- Miljömål: antalet årliga fall av hudcancer orsakade av solen ska inte vara fler år 2020 än år 2000.
- Små barns hud särskilt känslig; gäller speciellt för de som är rödhåriga eller blonda, och som lätt blir brända eller lätt får fräknar
- Solskydd behövs även i Sverige; vanligare med hudcancer i södra Sverige än i norra.

Extremt lågfrekventa elektromagnetiska fält

Hälsoeffekter

- Ökad risk för barnleukemi vid exponering för magnetfält i hemmet, fördubblad risk vid $0.4 \mu\text{T}$
- Ingen känd biologisk mekanism

Riskbedömning

- Ovanligt med magnetfält $>0.4 \mu\text{T}$ under längre perioder; mindre än 1% av bostäderna
- Mindre än 0.5% av barnleukemifallen skulle kunna bero på magnetfältsexponering, dvs mindre än 1 fall vartannat år i Sverige

Radiofrekventa fält

- Förekommer vid informationsöverföring med radio, TV, mobiltelefoni, trådlösa nätverk, bevakning
- Förekomsten har ökat och fortsätter att öka
- Systematiska mätningar i miljön saknas – begränsad kunskap om exponeringens fördelning och vilka källor som är viktigast

Mobiltelefoni

- Exponeringen är högst nära antennen; dvs nära huvudet när man pratar i mobiltelefon
- Nivåerna varierar mycket beroende på automatisk reglering av signalstyrkan
  - Vid full effekt ligger nivån nära gränsvärdet 2W/kg
  - Vid lägst effekt är nivån flera storleksordningar lägre
- Exponering från basstationer mer än 1000 gånger svagare än vid mobiltelefonanvändning

Barn och Mobiltelefonanvändning

- Mobiltelefonanvändning har ökat mycket även bland barn
- I Stockholm använder 71% av barnen i 12-årsåldern mobiltelefon
- 51% telefonerar mer än 15 minuter/dygn

Riskbedömning

- Mycket begränsat stöd för att exponeringen orsakar hälsoeffekter
- Fortfarande kort exponeringstid
- Är barn extra känsliga?
- Lätt att begränsa exponeringen mot huvudet genom att använda handsfree